

ПОЛІТИЧНИЙ МАРКЕТИНГОВИЙ АНАЛІЗ СУТНОСТІ СУЧАСНОГО СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО КОНФЛІКТУ В ДЕРЖАВІ

Розкрито сутність політичного маркетингового аналізу сучасного соціально-політичного конфлікту в суспільстві і державі, його витоки, умови виникнення, суб'єкти і об'єкти конфліктної дії. Розглянуто шляхи розв'язання соціально-політичного конфлікту за допомогою інноваційних методів регулювання суспільних відносин.

Ключові слова: держава, політичний маркетинговий аналіз, соціально-політичний конфлікт, конфліктогенність, конструктивний конфлікт, деструктивний конфлікт.

Article is devoted to uncovering the essence of political marketing analysis of contemporary social and political conflict in society and the state, its origins, conditions arise, subjects and objects of conflict. We consider solutions to social and political conflict through innovative methods of regulation of social relations.

Key words: state, political marketing analysis, socio-political conflict, konfliktohenist, constructive conflict, destructive conflict.

У сучасній практиці державного управління все більшу роль відіграють соціально-політичні процеси, пов'язані з побудовою модерної, правової, демократичної, соціальної України. Невід'ємною частиною цього процесу є соціально-політичний конфлікт як складовий елемент політичної дії в державі. Соціально-політичний конфлікт – складний феномен, різноманітний за своїми джерелами і генезою, за змістом і складом учасників, за історичним часом, соціальним простором і політичним полем, на якому він розгортається. Соціально-політичний конфлікт у державі та суспільстві є проявом і результатом конкурентної взаємодії двох чи більше сторін, які змагаються за розподіл та утримання державно-політичної влади, її ресурсів, повноважень і благ. Тому проблемним питанням залишається вирішення завдань побудови молодого демократії в умовах конфліктних ситуацій в Україні.

Феномену соціально-політичного конфлікту в державі й суспільстві присвячено багато наукових праць та досліджень зарубіжних і вітчизняних науковців. Серед найбільш значущих робіт останнього часу можна виділити наукові дослідження В. Авксентьєва [1], В. Андрєєва [2], А. Глухової [4], Н. Гришиної [5], Р. Дарендорфа [6; 7], О. Зайцева [8], О. Картунова [9; 10], В. Котигоренка [11; 12], В. Саламатова [13], О. Уткіна [14], С. Шубіна [15] та ін. Але, на жаль, мало уваги приділено ролі державних управлінців у вирішенні проблемних питань, пов'язаних із подоланням кризово-конфліктних протистоянь у державі, на основі консенсусної моделі врегулювання протиріч, що виникли внаслідок певних дій опозиційних до існуючої влади сил.

Невирішеною частиною загальної проблеми залишається дослідження суб'єктів-ініціаторів соціально-політичного конфлікту в суспільстві і державі, їх ролі в розгортанні конфліктних дій, налаштованості до конструктивних або деструктивних методів досягнення своєї мети, способів розв'язання соціально-політичного конфлікту, залежно від його спрямованості, представниками державного управління України.

Метою статті є дослідження сутності сучасного соціально-політичного конфлікту в державі за допомогою методу політичного маркетингового аналізу, висвітлення можливої спрямованості конфліктних дій у суспільстві, розкриття шляхів подолання соціально-політичного конфлікту, що розгорнувся в країні.

Політичний маркетинговий аналіз феномену соціально-політичного конфлікту в державі та суспільстві, його джерел, причин, мотивів, способів протистояння сторін передбачає виявлення конструктивних (позитивних) і деструктивних (негативних) конфліктогенних чинників. Поряд із такими позитивними сторонами соціально-політичного конфлікту, як посилення соціально-політичного контролю з боку опозиції та громадянського суспільства за прийняттям і здійсненням управлінських державницько-політичних, соціально-економічних рішень, здатність сигналізувати про негаразди в тій або іншій сфері суспільного життя, виконання ролі стимулятора швидких і глибоких змін у країні, все помітніше виявляються його деструктивні наслідки, які можуть призвести до руйнування соціально-політичних інститутів держави, недемократичних, насильницьких методів ведення політичної боротьби тощо. Крім того, політичний маркетинговий аналіз чинників конфліктогенного характеру в державному управлінні необхідний для точного і якісного складання прогнозів можливого виникнення соціально-політичного конфлікту, його спрямованості і своєчасного попередження, оскільки соціально-політичний конфлікт значно простіше попередити, аніж його розв'язати, локалізувати або придушити. Особливу актуальність проблема соціально-політичного конфлікту має для вирішення складних завдань становлення молодої демократії перехідного періоду, на якому знаходяться сучасна Україна. За роки незалежності постійно спостерігалися прояви тих чи інших конфліктних протистоянь у суспільстві. Зокрема, це стосується протистояння між Президентом і опозицією, між Президентом та Прем'єр-міністром, що виливалося в гальмування проведення політичної реформи в державі, блокування роботи Верховної Ради України, спроби розколоту українське суспільство по лінії “Схід – Захід” тощо.

Отже, загальна ситуація в сучасній Україні, загострення внутрішньополітичної боротьби спонукають державних діячів постійно перебувати в пошуку оптимальних умов вирішення численних соціально-політичних конфліктів, бо рівень соціально-політичної напруженості, політичних протистоянь, конфліктів у нашому суспільстві не зменшується.

Суспільне життя кожної держави пронизане суспільно-політичними конфліктами, і в будь-якій соціально-політичній системі стає, перш за все, джерелом її вдосконалення та розвитку. “Конфлікт, – стверджує відомий німецький фахівець-конфліктолог Ральф Дарендорф, – джерело прогресу, що веде до цивілізації і, насамкінець, до світового громадянського суспільства” [7, с. 252].

Кожна дія державної влади, будь-якого державного або соціально-політичного інституту зачіпає долі людей, стикається з необхідністю задоволення одних інтересів

і придушення інших, з проблемами управління людськими співтовариствами та регулюванням відносин у суспільстві. Тому державне управління як діяльність покликане регулювати й вирішувати суперечності між людьми та людськими співтовариствами, їх інтересами, спрямовувати ці інтереси в русло загальнообов'язкових норм і цінностей. Ця державна діяльність виявляється в соціально-політичній дії, сутність якої, на думку французького соціолога П. Бурдьє, міститься в тому, щоб “висловити та використати частіше несвідомо, аніж свідомо, можливості, утворені в соціальному світі, в його суперечностях та іманентних тенденціях” [3, с. 108].

За певних умов соціально-політичні суперечності в державі можуть призвести до відкритих зіткнень, тоді розвиваються конфлікти. Сам же соціально-політичний конфлікт у державі породжується не стільки складовими чинниками політичної, соціальної, економічної, етнонаціональної або релігійної проблеми, скільки відносинами між ними.

Аналіз сутності, джерел соціально-політичного конфлікту в державі або суспільстві, з теоретичної точки зору, показує, що йому завжди передують соціальна напруга, формування упереджень, прихованої ворожості та підозри між суб'єктами майбутнього соціально-політичного конфлікту, усвідомлення розходжень їх інтересів, прагнення до домінування або реваншу. Крім того, в цих процесах реалізується причинно-наслідковий зв'язок, спрямований від причини до наслідку, який породжується нею. Причинність виступає однією з найважливіших форм взаємозв'язку, взаємообумовленості соціально-політичних явищ і соціально-політичних процесів, що виражає такий генетичний зв'язок між ними, за якого одне соціально-політичне явище або соціально-політичний процес, названий причиною, при наявності певних соціально-політичних, соціально-економічних та інших умов неминує породжувати, спричиняє до життя інше соціально-політичне явище або соціально-політичний процес, названий наслідком. У такому випадку причина і наслідок – асиметричні, а відносини між ними – безповоротні.

Але політичне маркетингове дослідження і аналіз соціально-політичної конфліктності в державі або суспільстві та виявлення чинників, які її спричиняють, не можуть бути зведеними до розгляду видимих причин. Справжні причини соціально-політичного конфлікту переважно не усвідомлені суб'єктами соціально-політичних конфліктних дій і доступні осмисленню тільки в теоретичному політичному маркетинговому аналізі, здатному розкрити визначені об'єктивні основи тієї дійсності, об'єктивні суперечності якої виявляють у виникненні й розгортанні соціально-політичної ситуації в державі. Тому політичний маркетинговий аналіз причин виникнення соціально-політичного конфлікту методологічно доцільно здійснювати на двох його рівнях: макрорівні й макрорівні. У першому випадку необхідно дослідити та проаналізувати соціально-політичні явища і процеси, які відбуваються в межах інститутів державної влади, що мають відношення до всієї соціально-політичної системи країни. У другому – необхідно описати та проаналізувати факти, які пов'язані із соціально-політичною поведінкою індивідів і малих груп у соціально-політичному середовищі. При цьому, в обох випадках треба застосовувати різноманітні релевантні і валідні соціологічні (особливо статистичні кількісні і якісні) та психологічні методи.

Соціально-політичний конфлікт за сприятливих зовнішніх і внутрішніх умов здатний не тільки послабити державу, її інститути, загалом усю соціально-політичну систему, але й руйнувати. Частіше за все в соціально-політичний конфлікт, який носить деструктивний, руйнівний характер, вступають ті опозиційні соціально-політичні сили і організації, які більше за інших сумніваються у справедливості існуючого розподілу ресурсів і повноважень. Тобто відчують себе політично, соціально, економічно, духовно пригніченими.

Тому, в разі виявлення за допомогою дворівневого політичного маркетингового аналізу протиріч, які можуть спричинити розгортання соціально-політичних конфліктних дій руйнівної для держави і всієї соціально-політичної системи властивості, необхідно вжити заходи державницько-управлінської спрямованості з метою попередження соціально-політичного конфлікту. Для цього, перш за все, треба створити об'єктивні організаційно-управлінські і соціально-психологічні умови, які перешкоджають виникненню передконфліктної соціально-політичної ситуації, усунути особистісні причини конфлікту. Крім того, треба виявити моменти застосування регулюючих або управлінських заходів щодо припинення соціально-політичного конфлікту на певній стадії його розвитку, якщо цей конфлікт деструктивної спрямованості попередити не вдалося.

Але слід мати на увазі, що опозиційні сили до існуючої державної влади, які можуть намагатися розгорнути соціально-політичні конфліктні дії руйнівного характеру, частіше за все будуть зацікавлені в політичній дестабілізації суспільства, в наростанні соціально-політичної напруги, бо саме в такій ситуації створюються більш широкі можливості для дискредитації представників державної влади, для підриву їх авторитету і впливу, для організації більш сильного натиску мобілізованих опозицією верств населення на державні інститути.

Отже, опозиційні сили до існуючого ладу в державі, що несуть заряд деструкції, у своїй стратегії встановлення контролю над державою, при розгортанні соціально-політичного конфлікту в суспільстві, прагнуть досягти такого:

1. Створити умови і можливості для виникнення в суспільстві конфлікту, досягти його загострення, розширення його масштабу, залучення до нього якомога більше широких верств населення, щоб досягти соціально-політичної дестабілізації в державі.

2. Розширити діапазон різних форм соціально-політичної конфронтації: тіньових, латентних, відкритих, неінституційних тощо, які в своїй сукупності здатні виробити сильні соціально-політичні потрясіння і глибоку кризу в суспільстві.

3. Досягти компрометації державних владних структур, державних управлінців в очах громадської думки і використати таку соціально-політичну ситуацію для обмеження їх підтримки широкими народними масами, поставивши тим самим під сумнів легітимність і правомірність збереження існуючої системи владних відносин.

4. Максимізувати рівень існуючого в державі соціально-політичного збудження, пов'язаного з виникненням і розростанням соціально-політичного конфлікту, створивши тим самим передумови для соціально-політичної дестабілізації, для наростання конфліктності в суспільстві, для обвинувачення представників державних інститутів влади і лідерів держави в антидемократизмі, тоталітаризмі, диктаторстві, у ворожості корінним інтересам більшості народу.

Загальновідомо, що в країнах, які володіють гнучкою, розвиненою системою соціально-політичного представництва (правова держава, ефективно діючий парламент, громадянське суспільство, що сформувалося), виявлення, розвиток і врегулювання соціально-політичного конфлікту в державі має можливість забезпечувати стабільну стійкість і динамічний розвиток соціально-політичної системи, її гнучку адаптацію до зовнішніх і внутрішніх умов, що змінюються. Тому у співвідношенні негативних і позитивних функцій сучасного соціально-політичного конфлікту в цих країнах переважають функції позитивні, конструктивні, творчі, а саме:

- сигналізує суспільству, державним владним структурам про виникнення протиріч і конфліктні розходження політичних позицій між опозицією та державними інститутами;

- стимулює соціально-політичні дії з боку держави, які здатні подолати збудження в суспільстві, які виникли в соціально-політичному процесі і поставити тим самим соціально-політичну ситуацію, що склалася, під контроль державних органів влади;

- стає каталізатором назрілих соціально-політичних змін у державі;

- його розгортання дозволяє чіткіше визначити державницькі політичні позиції порівняно з конкуруючими опозиційними силами;

- сприяє виявленню нових або зміні старих політичних лідерів і неефективно діючих державних управлінців.

Найважливішим у соціально-політичному значенні є те, що суспільство демократичної держави, переживаючи соціально-політичний конфлікт, по-перше, вчиться долати гострі конфліктні ситуації, а по-друге, набуває досвіду спільних консолідуючих соціально-політичних дій, спрямованих на консенсусне вирішення соціально-політичного конфлікту і усунення його витоків. “Конфлікти, – слушно зауважує Р. Дарендорф, – не зникають за допомогою їх регулювання, вони не обов’язково стають відразу менш інтенсивними, але так їх вдається регулювати, вони стають такими, що контролюються, а їх творча сила стає на службі поступового розвитку соціальних структур” [6, с. 145].

Україна, яка робить тільки перші кроки на шляху побудови демократичного і правового суспільства, має таку соціально-політичну ситуацію, яка постійно супроводжує кожний етап подолання їх авторитарно-тоталітарного минулого. Тому для запобігання або попередження виникнення соціально-політичного конфлікту деструктивного, руйнівного характеру, спровокованого радикально-опозиційними силами, який може негативно вплинути на стан безпеки держави, необхідно представникам державного управління та органів місцевого самоврядування вжити таких заходів:

1. Здійснення державними органами влади і органів місцевого самоврядування своєї діяльності в суворо правових межах, у полі їх компетенції, з використанням правових процедур вирішення соціально-політичних суперечок і колізій.

2. Зміцнення, упорядкування і вдосконалення правового статусу державних органів влади та інших інститутів соціально-політичної системи, включаючи місцеві органи самоврядування, політичні партії, громадські організації та рухи.

3. Установлення на рівні з правовими та політичними нормами певних соціально-політичних відносин, що не мають юридичного характеру, регулюючу

соціально-політичну поведінку різних груп суспільства, політичних партій і рухів, у тому числі й усних домовленостей між політиками.

4. Здійснення чіткого управління, моніторингу і аналізу змін у громадській думці як регулятора соціально-політичних процесів у державі.

5. Уважне відстеження і правильне оцінювання домінуючих тенденцій у розвитку соціально-політичної структури і співвідношення політичних сил у процесі розвитку в Україні і в окремих регіонах держави.

6. Установлення професійних зв'язків державних владних структур і місцевих органів влади з громадськими організаціями, що беруть участь у соціально-політичних процесах, а також здійснення діалогу з опозиційними політичними партіями, організаціями і рухами.

Політична маркетингова стратегія конкурентного політичного позиціонування є найбільш адекватною для перехідного періоду розвитку України і корелює із загальновідомою тезою про неможливість безконфліктного шляху розвитку суспільства і держави. А політичні маркетингові дослідження в державному управлінні сприяють виявленню вузлів напруги в суспільстві, своєчасному визначенню політичних сил, які зацікавлені в розгортанні конфліктних дій. Тому за допомогою інструментарію політичного маркетингу з'являється можливість регулювання конфліктних відносин у державі, коли соціально-політичний конфлікт не вдалося попередити, на основі консенсусної моделі. І все ж таки, як зазначає російський конфліктолог О. Зайцев, “коли в ситуації або структурі є істотний потенціал виникнення небажаного конфлікту інтересів або зобов'язань, попередження виступає найбільш переважною стратегією” [8, с. 170].

Регулювання відносин у суспільстві між владою і опозицією на основі консенсусу повинно бути пріоритетним напрямком у діяльності державного управління України. Консенсус між владою і опозицією, між різними соціально-політичними силами – це нечітко усвідомлювана масова згода громадян. Його треба розглядати, за словами російського конфліктолога А. Глухової, “як політичний процес, в якому постійно поєднується безліч різних ділових, соціальних і нормативних орієнтацій за допомогою політичної комунікації” [4, с. 237].

При цьому слід відзначити, що в арсеналі регулювання соціально-політичних відносин у суспільстві і державі знаходяться і такі способи, як насильницьке придушення конфліктних дій з боку владних структур, а також компроміс між владою і опозицією.

Насильницьке придушення конфліктних дій у демократичному суспільстві – це крайній захід припинення соціально-політичного конфлікту, коли всі інші способи його вирішення неефективні, а діяльність деструктивних, радикально налаштованих опозиційних сил спрямована на руйнування існуючого конституційного ладу, погрожує територіальній цілісності держави і життю громадян. Таке становище справ можливе лише тоді, коли органи державного управління не виконують свої функціональні обов'язки з виявлення джерел напруги в суспільстві і не вживають профілактичних заходів щодо своєчасного вирішення протиріч, що виникли в соціально-політичній, соціально-економічній і культурно-духовній сферах.

Компроміс характеризує сутність мирного врегулювання соціально-політичного конфлікту в державі і суспільстві, оскільки він орієнтований на

відсутність конфліктних насильницьких форм, на зниження ескалації та інтенсивності конфлікту. А. Глухова відзначає, що “компроміси є або результатом рівноваги сил, тобто у відомому розумінні вимушеними угодами, або результатом свідомого вибору, і в цьому розумінні добровільними” [4, с. 227].

Проте слід звернути увагу на те, що компромісність несе в собі прихований заряд нового соціально-політичного конфлікту. Це відбувається тому, що за допомогою компромісу соціально-політичний конфлікт не розв’язується, а тільки тимчасово припиняються конфліктні дії протидіючих суб’єктів.

Отже, складна багатогранна палітра соціально-політичних конфліктів характеризує політичну та економічну нестабільність сучасного українського суспільства. Значною мірою це пояснюється перехідним станом, в якому знаходиться наша держава, її глибокою соціально-політичною і економічною кризою, що породжує безліч різних, нерідко прямо протилежних по суті і змісту тенденцій суспільного розвитку, політичних, економічних та інших інтересів, цілей, а це в багато разів посилює конфліктогенність в усіх сферах життя в Україні. Тому регулювання конфліктних відносин має бути нагальною потребою й пріоритетним напрямком у діяльності державних управлінців.

Таким чином, гострою формою протиріч у державі, яка потребує термінового регулювання, є соціально-політичний конфлікт. Соціально-політичний конфлікт у суспільстві або державі може бути конструктивної чи деструктивної спрямованості. Конструктивність конфлікту виражається в тому, що він сигналізує владним структурам про виникнення соціально-політичних, соціально-економічних, етнонаціональних, релігійних тощо протиріч у суспільстві; стимулює здійснення позитивних змін у державі; дозволяє більш чітко визначити державницькі політичні позиції порівняно з конкуруючими опозиційними до існуючої влади силами; сприяє виявленню нових або зміні старих політичних лідерів і керівників державних структур влади. Деструктивний соціально-політичний конфлікт несе заряд руйнації соціально-політичної системи і, нарешті, загрожує цілісності держави і життю громадян. Такий конфлікт можливий тоді, коли органи державного управління не виконують свої функціональні обов’язки щодо виявлення причин напруги в суспільстві, не проводять профілактичних заходів щодо своєчасного вирішення протиріч, що виникають у соціально-політичній, соціально-економічній і культурно-духовній сферах.

Подальше дослідження буде спрямоване на розкриття сутності регулювання відносин суб’єктами державного управління в соціальній сфері життєдіяльності суспільства за допомогою політичних маркетингових механізмів, тобто сутності соціальної політики держави.

Література:

1. *Авксентьев В. А.* Этнические конфликты / А. В. Авксентьев // Социологические исследования. – 1996. – № 12. – С. 43–49.
2. *Андреев В. И.* Конфликтология (Искусство спора, ведения переговоров, разрешения конфликтов) / В. И. Андреев. – М. : Народное образование, 1995. – 128 с.
3. *Бурдые П.* Социолог под вопросом. Интервью с Р. Thuillier / П. Бурдые // Социологические исследования. – 2003. – № 8. – С. 104–113.

4. Глухова А. В. Политические конфликты: основания, типология, динамика (теоретико-методологический анализ) / А. В. Глухова. – М. : Едиториал УРСС, 2000. – 280 с.
5. Гришина Н. В. Психология конфликта / Н. В. Гришина. – СПб. : Питер, 2000. – 464 с.
6. Дарендорф Р. Современный социальный конфликт. Очерк политической свободы / Р. Дарендорф ; [пер. с нем.]. – М. : РОССПЭН, 2002. – 288 с.
7. Дарендорф Р. Элементы теории социального конфликта / Р. Дарендорф // Социологические исследования. – 1994. – № 5. – С. 142–147.
8. Зайцев А. К. Социальный конфликт. – изд. 2-е / А. К. Зайцев. – М. : Academia, 2001. – 464 с.
9. Картунов О. В. Анатомія політичних конфліктів / О. В. Картунов, О. Маруховська // Віче. – 2001. – № 11. – С. 155–159.
10. Картунов О. В. Концепції прав людини етнонаціональних меншин: від конфлікту до компромісу / О. В. Картунов // Політичний менеджмент. – 2005. – № 2. – С. 3–23.
11. Котигоренко В. Причинність етноконфліктів: впливи глобалізації / В. Котигоренко // Політична думка. – 2002. – № 1. – С. 97–113.
12. Котигоренко В. Сучасні концепції конфлікту як суспільного явища / В. Котигоренко // Людина і політика. – 2002. – № 3. – С. 75–87.
13. Саламатов В. П. Конфліктологічний моніторинг як інформаційно-аналітична система / В. П. Саламатов // Вісник УАДУ. – 1997. – № 2. – С. 64–70.
14. Уткін О. І. Соціально-політична стабільність у регіоні: етнополітичні та міжконфесійні чинники / О. І. Уткін. – К. : НІСД, 1998. – Вип. 3. – 132 с.
15. Шубін С. П. Політичний конфлікт і безпека держави : [монографія] / С. П. Шубін. – Миколаїв : МДУ імені В. О. Сухомлинського, 2008. – 88 с.

Надійшла до редколегії 16.09.2010 р.